

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Apie Maironį, kurio nėra knygoje

2012-05-17

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Literatūros klasika

AUTORIUS: Marcelijus Martinaitis

DATA: 2012-05

Apie Maironį, kurio nėra knygoje

Marcelijus Martinaitis

Kartą vieno pažįstamo, vykstančio į miestą, paprašiau, kad turėdamas laiko užbėgtų į kokią nors knygyną ir man paieškotų Maironio poezijos. Grįžęs skėstelėjo rankomis apgailestaudamas, kad nieko nerado, viskas jau išpirkta, mat paskelbti Maironio metai, jo kūryba visiems ir visur reikalinga, tikriausiai ją skaito, mokosi mintinai ir pan. Juk tie metai svarbus mūsų kultūros įvykis.

Deja, jam turėjau pasakyti, kad aš pajuokavau, todėl labai atsiprašau. Juk poeto kūryba, ypač poezija, jau visa išpirkta gana seniai – gal prieš 15–20 metų, kada, atgavus Nepriklausomybę, dar buvo leidžiami poeto kūriniai. Jeigu gerai prisimenu, Maironio kūrybos leidyba nutrūksta maždaug 1995 metais, per atgautos Nepriklausomybės laikotarpį išleidus tik vieną kitą jo kūrybos knygą. Čia nekalbu, kiek buvo išleista mokyklų bibliotekoms skirtų „Mokinio skaitinių“.

Tuo tarpu per visą sovietmetį išleista apie trisdešimt įvairaus pobūdžio knygų knygelių, atitinkamai parengtų, cenzūruotų, „redaguotų“, „idėjiškai“ apdorotų, o vis dėlto Maironio eilėraščių. Tų knygelių, gerokai suskaitytų, gali ir šiandien rasti bibliotekose ar tarp kokio nors vyresnio inteligento knygų. Jomis naudosimės ir dabar, rengdami Maironio metų paminėjimus.

Taigi, skaitykit jas, lietuviai patriotai, giedokite, mokykitės iš jų mylėti Lietuvą tėvynę. Vienas kultūros ministras sakė: kam leisti naujas knygas, skaitykite senas, jų pakankamai išleista! Štai iš kokių knygų lietuviai įvairiom patriotinėm progom šiandien priversti giedoti ir deklamuoti Maironį!

Vienas pagyvenęs pažįstamas, paklaustas, iš kur jis moka tiek Maironio eilėraščių, juos gieda, atsakė: iš galvos, t. y. iš atminties, iš klausos, ką įvairiom progom buvo girdėjęs nuo vaikystės, pokario metais. Tik pačių knygų neturi.

Tas jo pasakymas man labai įstrigo. Maironį dabar ne vienam tenka „nešiotis galvoje“, nereikia skaityti iš lentynos išsitraukus knygą ir po to ją padėti atgal ir užmiršti.

Žmonių „galvose“ Maironio yra daugiau negu išleistų knygų egzempliorių. Taigi poetas nėra „tiražinis“, į brangius viršelius išpraustas klasiką. Jis turbūt vienintelis, kuris daugeliui žinomas „iš galvos“, per daug nepasigendant net knygų. Jo poezija nėra tik „knyginė“, užrašyta raidėmis, – ji ir „įgarsinta“ žmonių atmintyje.

Maironio metus pasitikome gerokai apsnūde, tik dabar susigriebta, kad reikia „ką nors išleisti“ su menkais pinigais, kurių užtektų kokiam išlaidžiam seimūnui arba dar vienam „vamzdžiui“ Neries krantinėje. Juk mūsų žymiausias klasiką turi daug laiko, palauks lietuviškoje amžinybėje!

Dar vis laukia ir kiti mūsų žymiausi klasikai, kai kurie jau išpirkti sovietmečiu. Apskritai kartais būna gėda užėti į knygynus, tada aiškiai pamatai, ką mūsų valstybei reiškia istorija, klasika, žymiausi praeities žmonės, Maironis.

Tiek to. O juk Maironio kūryba, kaip jau sakiau, žinoma ne vien tik knyginio, o ir gyvu pavidalu, reiškiasi visai kitu būvimu – kaip kalba, giedojimas, žmonių subuvimas, susijęs su biografijomis ar tautos likimu.

Todėl dažnai prisimenama ne knyga, jos viršelis, o *kur tekstai buvo išgirsti, skaityti*, kas tuo metu vyko, kas mus susieja ir su savo pačių būvimo istorija. Taip poezija tampa atmintimi, biografijų savastimi, įgydama ne vien emocinį, bet ir istorinį matmenį.

Čia tiktų prisiminti V. Mykolaičio-Putino žodžius: „Mano kartos žmonėms Maironis daugiau negu poetas. Mes žinome daug didesnių poetų už Maironį, tačiau Maironis mums kažkas daugiau negu jie.“

Galima tarti, kad Maironis ir kitoms kartoms, ne vien Putino, buvo ir yra daugiau negu poetas, pasakyčiau – daugiau negu Maironis, kuris netelpa vien į knygas, akademinius literatūrinius rašinius. Tam tikrais laikotarpiais jis tampa dabartiniu, dabarties poetu, koks neseniai buvo kylant Atgimimo bangai, o po to pasitraukia į saugią klasikos zoną.

Iškilus reikalui, poetas tarsi perkuriamas ar iš naujo sukuriamas, jo kūrybai suteikiant daug naujų reikšmių, kurių pats kūrėjas galėjo net nenumanyti. Juk dažnai žymi kūrybinė asmenybė tarsi perkuriama pagal tam tikrus jos kodus, nebūtinai literatūrinius.

Jau dabar matyti, kiek visokių Maironių yra buvę, o ir dar bus, tik nežinia – kokių. Toks yra klasikų veikimas, jie nuolat atkuriami, net ir tada, kada jų jau nėra. Ar Maironis suprastų, ką mes šiandien apie jį kalbam, rašom? Ypatingais laikotarpiais jų kūryba atsiskiria nuo grynai literatūrinių interpretacijų ir ima veikti. Kūryba įsiterpia į įvairius įvykius, gyvenimo reiškinius.

Nepriekaištauju tiems, kurie kūrybą supranta kaip saviraišką, asmenybinę reikimosi galimybę, sietiną su aukštais intelektualiais įsijautimais. Yra gražios poezijos ir Lietuvoje, ir pasaulyje, kuri gali įvairiai reikštis turėdama tam tikrą savos klasikos foną.

Maironis išlaisvino kūrybą visiems kitiems, su juo ir po jo pratrūko lietuvių poezija, pasipylė įvairiausi bandymai, stiliai, epigonai. Su juo lietuvių literatūra pasijuto saugi, saugūs net ir tie, kurie neigė Maironį, atmesdami jo retoriką, deklamacines figūras. Tai patyrė poetas dar gyvas būdamas.

Galima sakyti, kad Maironis į lietuvių kultūrą, poeziją įvedė linijinio, iš praeities į ateitį tekančio istorinio laiko sampratą, su istorija susiję vaizdiniai, asmenybės pirmą kartą pasirodė jo eiliuotoje kūryboje. Taip atsirado laikų jungtis, nes laikas tradicinėje lietuvių kultūroje tarsi stovėdavo vietoje (tautosaka), K. Donelaičio „Metuose“ pakludavo kalendorinių ciklų ritmui arba nutrūkdavo, nudžiūdavo kaip A. Baranausko „Anykščių šilelyje“.

Maironio poezijoje laikas jaučiamas ne kaip intriguojančių įvykių sąrašas, o kaip savęs įsivaizdavimo būdas istorijoje, kultūros vidinė sąriša, iš kartos į kartą perduodama sugestija. Žmogus, veikiamas jo poezijos, ėmė jaustis teisėtas istorijoje, kurioje jam priklausė ir priklauso ne paskutinė vieta ir niekas neturi galios jo iš ten išvaryti, pavergti jo praeitį.

Ne be Maironio įtaigos pastaraisiais dešimtmečiais mūsų žmonės, jausdamiesi esą teisėti istorijoje, drąsiai stojo prieš okupacinį režimą. Poezija tampa ne tik poezija, bet ir visuotinu sutarimu, *sutartimi* anksčiau, negu tai įteisinama visokiais įstatymais.

Gal per daug nenukrypsiu nuo tiesos, sakydamas, kad Maironis savo poezija yra mūsų įvesdintojas į naująją pasaulio istoriją, eschatologinę laiko sampratą – svarbiausią krikščionybės ir Vakarų kultūros veikmės laiką, kitaip sakant, jo kūryboje pasirodė žmogus, atsakingas už praeitį, dabartį ir ateitį.

Su Maironio poezija dar negausioje to meto literatūroje įvyko dar vienas svarbus lūžis. Žodis, kuris atrodė tinkamas vien etnografiniams vaizdeliams, kaimo žmonių buičiai ir charakteriams aprašyti, bene pirmą kartą ėmė tikti sudėtingoms vidinėms refleksijoms reikšti. Jis buvo išvestas į naujas vartojimo lankas iš etninės aplinkos, dainuotinės ir sakytinės kalbos, kur jo reikšmės saugojo bendruomeninės tradicijos, apeigos ir papročiai, o ne knyga, raštas, kultūros institucijos, mokykla, universitetų katedros.

Su poezija ir per poeziją vyko savitas kalbos supasaulietinimas, ją įrašant į bendrus europinės kultūros kontekstus, iš ten perimant naujus raiškos būdus, temas, vaizdinius. Buvo peržengtos tradicinės vaizduotės ribos, įžengiant poezijai į platesnes kultūros ir istorijos erdves. Tai savotiškas lietuviškos poezijos praplatėjimas, išsiplėtimas įvairiomis kryptimis.

Mums reikia suvokti, kaip to meto eiliuoti Maironio tekstai tiek savo intonacijomis, įvaizdžiais, vaizdiniais, sąvokomis skyrėsi nuo tuometės poezijos, dar neatsiskyrusios nuo dainuotinių, folklorinių intonacijų. Taigi Maironio poezija jaučiama kaip ypatingas gimtosios kalbos pavartojimas lietuvių kultūroje ir literatūroje.

Su jo kūryba iškilo vadinamasis aukštasis išraiškos stilius, naujo pobūdžio žodynas, be kurio kažin ar būtų atsiradęs, sakysime, lietuviškasis simbolizmas, kuriam tokiu būdu buvo paruoštos kalbinės bei stilistinės galimybės, praėjusio amžiaus modernizmas su įvairiomis priešpriešomis, sugestijomis, nuosmukiais ir pakilimais, ėmė veikti savotiška kūrybinės raidos intriga, staigus stilių, kryptių, asmenybių iškilimas, ko iki Maironio

dar beveik nebuvo.

Taigi poetas užėmė didelius lietuviškos žemės, kalbos ir istorijos plotus, kuriuose vėliau čia atėjusiems, rodos, lieka tik tvarkymo, apkarpyimo, vaisinimo, įteisinimo, apmatavimo, dirvos kultūrinimo darbai, tenka nuolat valyti upes, rinkti teršalus, perkėlinėti savo ožius iš juodai nugrauztų ganyklų. Maironis dar galėjo rinktis gražiausias neužterštas upes, kalnus, girias, o mums lieka tupinėti prie mažų neišvaizdžių gėlyčių, aprašinėti visokius savo dvasinius nikius, siekiant kaip nors pralenkti ar prilygti pirmajam lietuvių lyrikos klasikui.

Nežinau, ką daugiau galiu apie Maironį pasakyti šiandien. Ypač kai vis labiau tolstama nuo jo, nuo savo šalies istorinių ir patriotinių sugestijų, manant, kad mums to daugiau nereikia ir nereikės, kad mums užteks to, ką nusižiūrime Europoje.

Nesakau, kad Maironį reikia kasdien skaityti kaip šventą raštą. Jį reikia matyti ne vien ant 20 litų banknoto, bet ir knygoje, knygynuose, bibliotekose, kaip matome Gedimino pilį su trispalve. Nebėgame tuoj kopti į kalną, o tai darome, kai kas nors mums nutinka, imame giedoti ar skaityti Maironį, kuriame sutelkta tautos atmintis.

Maironį šiandien sunku pamatyti, užgožtą visokių miglų, juo labiau kad ir mūsų humanitarinė kultūra yra nustumta į valstybės pašalius, įsigalėjus vadinamajam politiniam ir verslo elitui, apie kurį kadaise taip rūščiai rašė Maironis. O dar įžūlesnis tas „elitas“ sugrižo daugiau nei po pusės šimto metų.

Jau dabar matyti, kad Maironio metai nebus išskirtinis įvykis Lietuvoje, neturės išliekamosios vertės, ženklų, kurie taptų prisiminimu ateities kartoms. Kartais atrodo, kad mes neturime garbingų istorinių datų, net, sakysime, Žalgirio mūšio paminėjimas Lietuvoje praėjo beveik nepastebėtas. Kartais net baisu pagalvoti: dar kartą istorijoje mes prarandame savo istorinę savigarbą, pasinėrę į visokias intrigas.

Tuo tarpu Maironis yra ne vien tik literatūros, bet jau ir valstybės politikos reiškiny, reprezentuojantis valstybingumą, tokia pat reikšminga figūra kaip ir Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka. Komercializuotoje visuomenėje vis labiau nyksta supratimas, kaip ir iš ko kuriama valstybė. Juk ne vien statant stiklinius dangoraižius, tiesiant kelius. Mes vis dar esame todėl, kad kuriame, kalbame savo kalba.

Rudenį, minint Maironio metus, bus pasakyta daug gražių kalbų, nes tai sutaps su Seimo rinkimais. Šiuo vardu bus patogų pridengti savo išblėsusį patriotizmą ir, nepaisant to, patriotizmo mokyti visus kitus.

Šiaip ar taip, Maironio metai atidengia įsigalėjusį abejingumą, diletantizmą, užmaršumą, retorinių figūrų tuštybę, neįgalumą būti savo krašto, valstybės, tautos žmogumi. Juk labai lengva deklaruoti savo patriotizmą nieko nepadarius ir net neketinant daryti.

Reikia manyti, kad mūsų žmonėms po visų iškilmių vėl liks tik 20 litų banknotai su Maironio atvaizdu. Tie nučiupinėti banknotai eis per rankas, bus prekiaujama, duodami kyšiai, o banditai juos atiminėdami užmušinės senukus ir senutes paskutiniuose Lietuvos vienkiemiuose.

Jau beveik įpusėjus Maironio metams, vis galvojama, kaip ką greitai ir pigiai padaryti, kad visi vėl kaip nors susiburtų į didžiulį chorą ir pagiedoję išsiskirstytų kas sau, ir netrukdytų toliau be jokios istorinės atsakomybės tvarkyti valdžios, pinigų, verslo dalykų.

Juokais esu pasiūlęs labai nebrangų būdą, kaip vėl visus bent trumpam sutelkti, kad vėl imtų giedoti poetą. Reikėtų į Maskvą parašyti Putinui ir užsiprašyti, kad leistų pasamdyti rusų kariuomenės pulką ar didesnę dalinę kokiai savaitei, kad jie Vilniaus, o paskui Kauno ir kitų miestų gatvėmis važinėtų su savo „bėtėerais“. Štai tada neraginti visi užgiedotų gatvėse, aikštėse. Juk ta kariuomenė ne taip seniai iš Lietuvos buvo varoma ne ginklais, bet ir Maironio žodžiais.

Tik vienas pavojingas dalykas. Tos šalies kariuomenė, vieną kartą atėjusi, nežino, kada išeiti.